



## Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΑΡΧΑΙΑ

### ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

#### ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

- A.** Ρωτάει λοιπόν ο Ερμής το Δία με ποιον άραγε τρόπο να δώσει τη δικαιοσύνη και το σεβασμό στους ανθρώπους. «Ποιο από τα δύο, όπως έχουν μοιραστεί οι τέχνες, έτσι να τα μοιράσω κι αυτά; Οι τέχνες έχουν μοιραστεί ως εξής: ένας, ο οποίος έχει γνώσεις ιατρικής, είναι αρκετός για πολλούς μη ειδικούς, το ίδιο και οι άλλοι τεχνίτες. Να εγκαταστήσω λοιπόν μ' αυτόν τον τρόπο μέσα στους ανθρώπους τη δικαιοσύνη και το σεβασμό ή να τα μοιράσω σε όλους;» «Σε όλους» είπε ο Δίας «και να έχουν όλοι μερίδιο. Γιατί δεν είναι δυνατό να υπάρξουν πόλεις, αν λίγοι έχουν συμμετοχή σ' αυτά, όπως ακριβώς στις άλλες τέχνες. Θέσπισε μάλιστα κι ένα νόμο εκ μέρους μου να θανατώνουν σαν αρρώστια της πόλης αυτόν που δε μπορεί να έχει συμμετοχή στο σεβασμό και στη δικαιοσύνη.» Έτσι λοιπόν, Σωκράτη, και γι' αυτούς τους λόγους και οι άλλοι και οι Αθηναίοι, όταν γίνεται συζήτηση για την ικανότητα στην οικοδομική ή σε κάποιον άλλο τεχνικό τομέα, θεωρούν ότι λίγοι έχουν το δικαίωμα να δίνουν συμβουλή, και αν κάποιος, ο οποίος είναι έξω από τους λίγους, προσπαθεί να δίνει συμβουλές, δεν τον δέχονται, όπως εσύ υποστηρίζεις – σωστά κατά τη γνώμη μου· όταν όμως πηγαίνουν για σύσκεψη πολιτικής αρετής, η οποία πρέπει να διέπεται όλη από τη δικαιοσύνη και τη σωφροσύνη, εύλογα δέχονται όλους ανεξαιρέτως τους ανθρώπους, επειδή κατά τη γνώμη τους αρμόζει στον καθένα να έχει μερίδιο σ' αυτήν βέβαια την αρετή, διαφορετικά δεν είναι δυνατό να υπάρχουν πόλεις.
- B1.** Ο Πρωταγόρας, στην εξέλιξη του μύθου, αναφέρεται στη δημιουργία των πόλεων. Στο στάδιο της «φυσικής κατάστασης» του ανθρώπου, η ευφυΐα και η κατοχή της φωτιάς δεν τον εξασφαλίζουν από τα άγρια θηρία, που ήταν ισχυρότεροι ανταγωνιστές του. Τότε αναγκάστηκε να οργανωθεί σε πόλεις. Σε αυτήν την περίπτωση η συμβίωση των ανθρώπων ήταν αδύνατη, καθώς υπήρχε επιθετικότητα μεταξύ τους και αλληλοσπαράγμός.
- Επειδή, λοιπόν, οι άνθρωποι δεν είχαν την πολιτική τέχνη και καταστρέφονταν, χρειάστηκε η παρέμβαση του Δία, ο οποίος, για να

προφυλάξει το ανθρώπινο γένος, έστειλε τον Ερμή για να τους δωρίσει δύο σπουδαία μέσα προστασίας, την αιδώ και τη δίκη, με σκοπό να επικρατήσει έννομη τάξη και αρμονία στις πόλεις. Με τον πρώτο όρο αναφερόμαστε στο συναίσθημα της ντροπής που αισθάνεται ο άνθρωπος για κάθε πράξη που είναι αντίθετη στον καθιερωμένο ηθικό κώδικα της κοινωνίας. Πρόκειται για την ηθική συνείδηση, τον σεβασμό των άγραφων νόμων, τον αυτοέλεγχο, τον αυτοσεβασμό αλλά και την εκτίμηση προς τους άλλους, την κοσμιότητα και τη φιλοτιμία. Η δίκη αναφέρεται στην έμφυτη αντίληψη για το δίκαιο, το νόμιμο, το σωστό· στο σεβασμό των δικαιωμάτων των συνανθρώπων μας και στην υποχρέωσή μας να τα αποκαταστήσουμε όταν αυτά καταστρατηγούνται.

Επομένως, αιδώς και δίκη συνιστούν μέρη της πολιτικής αρετής, είναι απαραίτητες στον καθένα και συμβάλλουν στην εμπέδωση της πολιτικής ενότητας και της κοινωνικής αρμονίας. Ορίζοντας την αξιοπρέπεια του ανθρώπου, τον εμποδίζουν να συμπεριφέρεται εγωιστικά, μισαλλόδοξα και ατομιστικά και εξασφαλίζουν την ομαλή και εύρυθμη συμβίωσή του σε πόλεις με νόμους και θεσμούς, που όλοι πρέπει να τιμούν και να σέβονται. Δεν είναι δυνατόν – σύμφωνα με το μύθο – να συσταθούν πόλεις, αν αυτά τα αγαθά δεν τα κατέχουν όλοι οι πολίτες. Γι' αυτόν το λόγο, αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση η διασφάλιση της καθολικότητας αυτών των αρετών: έπεται αποδείχθεί ανίκανος να τις αποκτήσει πρέπει να θανατώνεται ως νόσος της πόλεως. Καταδεικνύεται, συνεπώς, η πολιτική σημασία και σπουδαιότητα των δύο αυτών εννοιών.

- B2** Είναι φανερό ότι μεταξύ του Πρωταγόρα και του Αριστοτέλη υπάρχει διαμετρική αντίθεση αντιλήψεων όσον αφορά τη γένεση και τους σκοπούς της ύπαρξης της πολιτικής κοινότητας. Ο Πρωταγόρας, στον ομώνυμο διάλογο και κυρίως στο παραπάνω απόσπασμα, πρεσβεύει ότι τα αίτια της δημιουργίας της αρχέγονης κοινωνίας δεν είναι εσωτερικά, αλλά εξωτερικά, ο φόβος δηλαδή και η μειονεκτικότητα του ανθρώπου απέναντι στα άγρια θηρία. Σύμφωνα λοιπόν με το σοφιστή, οι άνθρωποι συγκεντρώθηκαν και συμβίωσαν για να προφυλαχτούν από το φόβο των θηρίων και έτσι να διαφύγουν τον κίνδυνο του αφανισμού. Επειδή όμως δεν κατείχαν ακόμα την «πολιτική τέχνη», η πρώτη αυτή απόπειρα κοινωνικής οργάνωσης ήταν καταδικασμένη σε αποτυχία. Μόνο όταν ο άνθρωπος έλαβε από το Δία την «αἰδῶ καὶ τὴν δίκην», κατάφερε να συμβιώσει με τους συνανθρώπους του. Από τα παραπάνω γίνεται φανερό ότι ο Πρωταγόρας δέχεται πως η δημιουργία της πολιτικής κοινότητας είναι προϊόν κάποιας σύμβασης-συμφωνίας μεταξύ των ανθρώπων. Σύμφωνα με την ίδια άποψη ο άνθρωπος είναι προορισμένος να ζει ελεύθερος στη φύση, όπως και τα υπόλοιπα ζωντανά πλάσματα. Η

κοινωνία επομένως δημιουργήθηκε «νόμω» και όχι «φύσει» και ως εκ τούτου αποτελεί βιασμό της ανθρωπίνης φύσης.

Η άποψη αυτή διαφέρει εμφανώς από αυτή του Αριστοτέλη, που πιστεύει ότι η πρώτη κοινωνία και η πιο εξελιγμένη αργότερα μορφή της, η «πόλις», προέκυψαν από φυσική αναγκαιότητα. Παραδέχεται τη φυσιοκρατική αρχή της κοινωνίας· η κοινωνία προϋπάρχει των μελών της. Η τάση για συμμετοχή στην πολιτική κοινότητα δεν είναι αποτέλεσμα εξωτερικών συνθηκών αλλά εσωτερικών και αποτελεί φυσική προδιάθεση του ανθρώπου. Ο άνθρωπος είναι το μοναδικό πλάσμα που διαθέτει το «λόγο», το απαραίτητο εφόδιο για τη δημιουργία οργανωμένων κοινωνιών.

Όσον αφορά τώρα τους σκοπούς της πολιτικής κοινότητας, υπάρχει και στο σημείο αυτό διαφοροποίηση μεταξύ των απόψεων των δύο στοχαστών. Ο Αριστοτέλης υποστηρίζει ότι η οργανωμένη κοινωνία έχει ως αρχικό σκοπό να εξασφαλίσει τις βασικές ανάγκες για επιβίωση των μελών της («ζῆν»), υπάρχει όμως κατά κύριο λόγο για να εξασφαλίζει την αυτάρκεια και την ευδαιμονία των πολιτών της («εὖ ζῆν»). Ο στόχος αυτός υλοποιείται μόνο μέσα στην τελειότερη μορφή κοινωνίας, την πόλιν, και αποτελεί το ύψιστο αγαθό που μπορεί να κατακτήσει ο άνθρωπος ως «φύσει ζῶν πολιτικόν».

Ο Πρωταγόρας από την άλλη πλευρά δεν αναγνωρίζει την αυτάρκεια ή την ευδαιμονία ως κύριο σκοπό της πολιτικής κοινότητας. Για το σοφιστή ο κύριος λόγος ύπαρξης της πόλεως είναι η ασφάλεια και η άμυνα απέναντι στις εξωτερικές συνθήκες – καταναγκασμούς. Δε θεωρεί την κοινότητα αναγκαία για την ευδαιμονία. Άλλωστε έχει διατυπώσει την άποψη ότι ο άνθρωπος κατέκτησε την «εὐπορίαν βίου» πριν ακόμη δημιουργήσει πόλεις, με την «ἐντεχνον σοφίαν» και το «πῦρ». Επιπλέον, ο Πρωταγόρας θεωρεί απολύτως αναγκαία την επιβολή της δικαιοσύνης και του αλληλοσεβασμού για την επιβίωση της κοινότητας, γι' αυτό και στο μύθο παρουσιάζονται ως σωτήρια δώρα του Δία προς τον ανυπεράσπιστο άνθρωπο. Ο Αριστοτέλης από την άλλη δε θεωρεί κάτι τέτοιο απαραίτητο, αφού η κοινωνία «φύσει ἐστί». Με άλλα λόγια, στον άνθρωπο προϋπάρχει η ικανότητα να αντιλαμβάνεται το δίκαιο και το άδικο και επομένως δε χρειάζεται οι έννοιες αυτές να του επιβληθούν.

Κάνοντας μια γενική αποτίμηση των απόψεων των δύο στοχαστών, θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι απόψεις του Πρωταγόρα περί «νόμω» δημιουργίας της πόλεως περιγράφουν αναμφίβολα μια πραγματικότητα, η βασική όμως θέση του Αριστοτέλη βρίσκεται πολύ πιο κοντά στην ανθρωπίνη φύση και επιβεβαιώνεται περίτρανα και από τη μετέπειτα εξέλιξη του ανθρωπίνου πολιτισμού. Ο άνθρωπος είναι από τη φύση του όχι μόνο κοινωνικό όν – καθώς είναι αδιαμφισβήτητη η ανάγκη του για

συντροφικότητα και επικοινωνία – αλλά και πολιτικό, καθώς υπάρχει όχι για να ζει ατομικά, αλλά για να προσφέρει στο σύνολο το δικό του μόριο αρετής που οδηγεί στην κοινωνική ευμάρεια και ισορροπία ή, όπως θα έλεγε ο Αριστοτέλης, στην ευδαιμονία.

**B3** Εισαγωγή Πρωταγόρα, σελ. 50: «Στο μέρος αυτό του έργου ο Πλάτωνας...προς τις απόψεις του αντιπάλου του».

**B4.** α)

βωμούς:	διάβαση, βατήρας
μετεχόντων:	εχεμύθεια, εποχή
συναγωγοί:	παιδαγωγικός, αγέλη
ἴωσιν:	εισιτήριο, ισθμός
ἡύρετο:	ευρεσιτεχνία, εφευρέτης

β) μερίδιο: μοίρας  
διοικητής: ᾠκουν  
αντίδοτο: δοίη  
προσθήκη: θῶ, θῆς  
απόρρητος: λόγος

## ΑΔΙΔΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

**Γ1.** Και βέβαια, πολίτες, αξίζει να λάβετε υπόψη σας και τούτο (ή : τα εξής), ότι (δηλαδή) τώρα ακριβώς (ή : αυτήν τη στιγμή) για όλους τους άλλους Έλληνες θεωρείστε ότι είστε (ή : έχετε γίνει) οι καλύτεροι και οι πιο συνετοί, γιατί δεν ασχοληθήκατε με το να πάρετε εκδίκηση για όσα έγιναν (ή : έχουν γίνει) (ή : δεν ασχοληθήκατε με το να επιβάλετε τιμωρίες για όσα έγιναν) αλλά με τη σωτηρία της πόλης και την ομόνοια των πολιτών. Γιατί συμφορές έγιναν ως τώρα και σε άλλους πολλούς, όχι μικρότερες από ό, τι και σε σας· αλλά το να διευθετήσετε σωστά τις διαφορές που υπήρξαν μεταξύ σας, αυτό εύλογα θεωρείται κιόλας ότι είναι έργο γενναιών και συνετών (ή : μυαλωμένων) ανθρώπων. Επειδή λοιπόν τα έχετε αυτά εσείς ως κατακτήσεις, όπως όλοι παραδέχονται, είτε κάποιος συμβαίνει να είναι φίλος σας είτε και εχθρός σας, μην αλλάξετε γνώμη μήτε να θέλετε να στερήσετε από την πόλη αυτήν την καλή της φήμη, μήτε να φανεί (ή : θεωρηθεί) ότι πήρατε αυτές τις αποφάσεις πιο πολύ (ή : μάλλον) από τύχη παρά με σύνεση.

**Γ2.** α) τῆς πόλεως: τήν πόλιν, ὦ πόλι.

<b>τῶν πολιτῶν:</b>	ᾧ πολῖτα, τοῖς πολίταις.
<b>καλῶς:</b>	κάλλιον – κάλλιστα.
<b>σωφρόνων:</b>	σωφρονεστέρων – σωφρονεστάτων.
<b>ταύτης:</b>	αὐται, τούτων.

- β) τραπόμενοι:** τράπηθι, τραπήτω, τράπητε, τραπέντων ή τραπήτωσαν.
- θέσθαι:** ἐτίθην, ἐτίθεις, ἐτίθει, ἐτίθεμεν, ἐτίθετε, ἐτίθεσαν.
- μεταγνώτε:** μεταγνῶ, μεταγνώς, μεταγνῶ, μεταγνώμεν, μεταγνώτε, μεταγνώσι(ν).
- ψηφίσασθαι:** ψήφισαι, ψηφίσασθω, ψηφίσασθε, ψηφίσάσθων ή ψηφισάσθωσαν.  
ψηφιοῦμαι, ψηφιεῖ (-ῃ), ψηφιεῖται, ψηφιούμεθα, ψηφιεῖσθε, ψηφιοῦνται.

- Γ3. α) τοῖς Ἕλλησιν:** δοτική του κρίνοντος προσώπου στο δοκεῖτε.
- γεγενῆσθαι:** ειδικό απαρεμφατο ως αντικείμενο του δοκεῖτε.
- Τραπόμενοι:** αιτιολογική μετοχή συνημμένη στο εννοούμενο υποκείμενο ὑμεῖς του ρήματος δοκεῖτε, ως επισηματικός προσδιορισμός της αιτίας στο ίδιο ρήμα.
- τῶν πολιτῶν:** γενική υποκειμενική στο ὁμόνοιαν.
- ὑμῖν (ὑπαρχει):** δοτική προσωπική κτητική στο ταῦτα μέσω του ρήματος ὑπαρχει.
- ᾧν:** κατηγορηματική μετοχή που εξαρτάται από το ρήμα τυγχάνει και αναφέρεται στο υποκείμενό του τίς.
- β)** Η πρόταση είναι δευτερεύουσα ονοματική ειδική που εξαρτάται από το ρήμα ἐνθυμηθῆναι, εισάγεται με τον ειδικό σύνδεσμο ὅτι επειδή εκφράζει αντικειμενική κρίση, εκφέρεται με οριστική που δηλώνει κάτι το πραγματικό και συντακτικά έχει θέση επεξήγησης στο προηγούμενο τάδε (που είναι αντικείμενο του απαρεμφατού ἐνθυμηθῆναι).
- γ)** Ὁ ρήτωρ παρήνεσεν αὐτοῖς μή μεταγνῶναι.